

xxviii, 19), ut quamvis foras Ecclesiam, aut certe in Ecclesia a malo et perverso sacerdote secundam hanc regulam baptizentur, in eis nullatenus iteretur. Fides quippe, quæ per dilectionem operatur, a sancta Ecclesia catholica habetur. Quam hæretici nullatenus habere probantur : quia revera fides sola non sufficit, nisi Deum credens diligas Deum, præceptisque ejus obedias. Obedire præceptis ejus est non facere malum, et facere bonum, pugnare contra diabolum, qui cursum nostrum ad Deum tendentem impedire momentis singulis nititur. Unde juxta Apostolum, *tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret* (I Petr. v, 8) : cui resistendum est in fide fortiter.

339 CAPUT XII.

Et licet quandiu in hoc mundo mortaliter vivimus, sine peccato esse non possumus; tamen ne ullis criminibus implicemur, ut ad ejus servitium redeamus, et vasa ejus effecti, rursus incipiat habitare in nobis; quæ sint criminalia peccata, et Scriptura divina, et mundanæ leges publice puniunt; sed et conscientia tua quæ ab alio non vult pati, non nescit; sed si forte post baptismum aliquibus criminibus involuti sumus, non pigeat penitentiam agere, et contrito corde et corpore a Deo indulgentiam postulare. Nam qui sibi peccata impune videntur committere, dum fortasse aliquas eleemosynas in pauperes faciunt, multum falluntur. Nesciunt enim quod opus misericordie primum sit seipsum Deo offerre, et sic in alio misericordiam facere. Sic enim Scriptura ait : *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx, 24); et iterum : *Qui sibi nequam est, cui bonus* (Eccli. iv, 5)? Ergo faciendæ sunt eleemosynæ, sed ante sunt vitia relinquenda. Multum igitur differunt ab his qui vestem suam candidam servaverunt, qui tales ut renati sunt, auxiliante Domino, usque ad finem exitus perseverant : quibus quotidiana oratio sufficit ad solvenda minima delicta, quæ in hoc corpore mortali subrepunt; de quo se Apostolus liberari exoptat dicens : *Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 24). Nam et Dominus in Evangelio (Matth. xiii, 23) très fertilitates terræ ostendit, id est tres gradus bonorum in Ecclesia demonstravit, tricesimum, sexagesimum, et centesimum. Unde et arca Noe, quæ significavit Ecclesiam, bicamerata tricamerataque fuit; significans, ut diximus, tres gradus, aut ordines, quos tractores Ecclesiæ ad conjugatos, continentes et virgines retulerunt. Tricesimum scilicet ad conjugatos,

A sexagesimum ad continentes, centesimum ad virgines. Ita etiam Ecclesia catholica in his gradibus constituta est, ut quamvis tres sint gradus, multæ tamen differentie meritorum. Neque enim aut omnes virgines æqualiter accipiunt præmium regni cælorum, aut omnes continentes, aut omnes conjugati : sed *unusquisque propriam mercedem accipiet*, ait Apostolus, *secundum suum laborem* (I Cor. iii, 8). Et quantum amplius alius alio obediens Deo fuit, tantum amplius mercedis accipiet. Et quæ erit ista merces, vel præmium, nisi ipse Deus præmium virtutis erit? Dixit quidam : *Is qui virtutem dedit, qui dedit certantibus victoriam, ipse procul dubio erit corona*. Quod intelligimus, tantum amplius alius alio in illa vita Deum videbit, quantum amplius in hac vita eum dilexit, præceptisque ejus obediens fuit.

CAPUT XIII.

Sed et in ipsa carne resurgentium mortuorum multæ erunt differentie claritatis, dicente Apostolo : *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim ab stella differt in claritate*, 339 *ita erit et resurrectio mortuorum* (I Cor. xv, 41). Igitur quæcunque corpora aut ignis consumpsit, aut bestia devoravit, aut aqua absorbit, illo momento temporis atque ictu oculi resurgent, in sexu unusquisque quo mortuus est; masculus itaque in masculino, et femina in feminino. Quod vero resurgant mortui, Dominus in Evangelio ait : *Non legistis quod dicit Dominus ad Moysen de rubo : Ego Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Luc. xx, 37)? Et subnectens adjungit : *Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Omnia enim vivunt ei* (Ibid., 38); et iterum : *Tunc omnes, inquit, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii* (Joan. v, 28, 29). Nam et alibi (Matth. xxv, 46) misericordie opera numerans, bonos et malos redarguens, hos dicit ire in supplicium æternum. Bonos etiam suscipiet gaudium sempiternum; ubi cum Deo suo sine fine regnabunt, et de sua stabilitate securi, nihil eos indecens delectabit. Ubicumque enim eorum spiritus erit, protinus in cælo novo et terra nova. Malos autem suscipiet ignis æternus, quos in perpetuum cruciabit. *Ubi vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur* (Marc. ix, 44). Ideoque carissime, satagendum est, et jugiter Dei misericordia imploranda, ut sobrie, pie, juste vivamus in hoc sæculo, quatenus possimus cælorum pervenire in regnum

S. FULGENTII CONTRA SERMONEM FASTIDIOSI ARIANI, AD VICTOREM, LIBER UNUS.

340 CAPUT PRIMUM.

Cum tuas litteras, carissime fili Victor, fidei et caritatis odorem suavissimum continentes, tota dele-

ctatione atque alacritate animi recenserem, subjectum reperi, quem mihi refellendum destinasti, Fastidiosii sermonem. Quo recensito, tanto dolui perditum.

quanto magis sum compulsus exhorrere blasphemum; quem novimus post Christianam fidem, post monachi professionem, post presbyterii honorem, quem in conspectu hominum cepit, et coram Domino non habuit, a via veritatis aversum, et suæ prorsus redemptionis oblitum, factum fuisse fornicationis ac luxuriæ servum, et ex hoc respuere majestatis diviniæ servitium. Inde est quod ex catholico factus hæreticus, ac de malo thesauro cordis sui proferens mala, contra rectam fidem, contra catholicam veritatem non immerito illum sermonem veneno impietatis crapulatus evomat, quando panem vitæ respuit, et salubrem veræ fidei cibum sui nominis indicio fastidiosus abjecit. In illo autem profano sermone vocans nos Homousianos, quod nos Ariani assolent nuncupare, hæc verba posuit: *Homousianis, inquit, asserentibus inseparabilem atque individuum Trinitatem, nec Patri Filium fuisse minorem, nec Patrem ingentium Filii sui esse factorem.* Attendē, quæso, in istis Fastidiosi verbis quædam sic male posita, ut nunquam possint bene asseri; quædam sic ab illo impie dicta, ut et bene possint, si tamen adsit pietas, et dici pariter et audiri. Illud enim quo nos arguendos putavit, quia inseparabilem atque individuum Trinitatem dicimus, ita male atque impie protulit, ut hoc quisquam **341** bene proferre non possit. Quis enim non videat, quanta impietate ab Ariani Trinitas separabilis asseratur? Beatus Apostolus de nobis dicit: *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an periculum, an fames, an persecutio, an gladius (Rom. viii, 35)?* Et paulo post: *Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia; neque futura, neque fortitudines, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro (Ibid., 38).*

CAPUT II.

Cum ergo beatus Apostolus per gratiam Dei non nos posse ab ipsius separari caritate confidat, quomodo se non sentiant laqueo mortifero impietatis innexos, qui sanctam Trinitatem separatam prædicare non dubitant, cujus opera in aliquo separabilia demonstrare non possunt? Nam in eo quod evangelista de Filio dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i, 3);* et in eo quod beatus David canit: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii, 24);* Christum autem Dei virtutem et Dei sapientiam beatus profitetur Apostolus, de quo dicitur: *Quia in ipso condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt (Coloss. i, 16);* manifestum est omnia opera Patris eadem esse opera Filii, eademque esse opera Spiritus sancti. Inseparabiliter quippe sancta Trinitas operatur: nec est opus quod fecerit Pater, et non fecerit Filius; aut quod fecerit Filius, et non fecerit Spiritus sanctus: Scriptum est enim, *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis*

A virtus eorum (Psal. xxxii, 6). De sapientia quoque quam nos in angelis creatam dicimus, in Ecclesiastico libro scriptum legimus: *Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentiæ ab ævo (Eccli. i, 4).* Ut ostenderet Verbo Dei, per quod facta sunt omnia, etiam angelos factos, continuo sancta Scriptura subjungit: *Fons sapientiæ Verbum Dei, et ingressus illius mandata æterna (Ibid., 5).* Et paulo post, ut ostenderet angelos ad opera Spiritus sancti pertinere, ita dicitur: *Unus altissimus creator omnipotens est, Rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum illius et dominans. Deus creavit illum Spiritu sancto (Ibid., 8).* Quid igitur ab Spiritu sancto factum negabitur, a quo virtus cælorum firmata legitur, et cujus opera creata sapientia prædicatur? Nam et de divinis donis quæ Deus Ecclesiæ suæ tribuit, cum beatus loqueretur Apostolus et dixisset: *Divisiones autem gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et distributiones ministracionum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus (I Cor. xii, 4);* enumerata deinde donorum diversitate coelestium, intulit: *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult (Ibid., 12).* Quid autem in omnibus creaturis, in quibus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap. viii, 1*), ab operatione sancti Spiritus inveniri poterit alienum, cum se in Spiritu Dei ejicere dæmonia Christus, qui est Dei **342** virtus, et sapientia, protestetur? Ipse enim dixit: *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, ergo pervenit in vos regnum Dei (Matth. xii, 28).* Quomodo ergo Fastidiosus Trinitatem inseparabilem negat, cum opera Trinitatis eadem atque inseparabilia esse in creaturis omnibus nemo negare audeat Christianus? Inseparabiliter quippe operatur unus Deus, videlicet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Eadem namque opera sua esse quæ Patris sui, Dei Unigenitus protestatur, dicens: *Quæcumque enim Pater facit, hæc eadem Filius similiter facit (Joan. v, 19).* Et tamen quæ Filius facit, in Spiritu sancto facit, in quo dæmonia ejicit.

CAPUT III.

Ne vero, pro eo quod diximus quod et Filius ex (*forte* in) Spiritu sancto facit quæcumque facit, aliquam diversitatis velint Ariani asserere quæstionem, putantes minorem debere accipi eum in quo aliquid fit ab eo qui facit, audiant Salvatorem nostrum huic perversitati omnimodo resistentem in eo quod dicit: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur ejus opera, quæ in Deo sunt facta (Joan. iii, 20).* Hic eligant Ariani quomodo velint accipere Deum in Filio nominato, utrum Patrem, an Filium, an Spiritum sanctum? Si enim Patrem putaverint accipiendum esse, in quo bona opera ab hominibus fiunt, ipsi destruunt quod personæ Spiritus sancti blasphemantes objiciunt. Neque enim Patrem audebunt minorem dicere, cui secundum divinitatem nolunt æqualem Filium prædicare. Ac per hoc, cum in Patre homo bona opera facit, et in Spiritu sancto Christus ejicit dæmonia, cognoscant æqualitatem Patris, et Spiritus sancti. Si vero Filium hic acci-

picum dixerint ex hoc quod in Filio et in Spiritu sancto bona opera fiant, non solum compelluntur Filium et Spiritum sanctum æquales fateri, verum etiam fatebuntur eadem atque inseparabilia esse opera Patris, et Filii, et Spiritus sancti: *Omnia enim operatur unus atque idem Spiritus (I Cor. xii, 12)*, sicut beatus Apostolus testatur. Si vero Spiritum sanctum æstimant Ariani, necesse est ut ex hoc loco compellantur Deum fateri Spiritum sanctum. Non enim dixit spiritus Domini, Qui facit veritatem, ut manifestentur ejus opera, quæ in Spiritu sancto sunt facta; sed, Quæ in Deo sunt facta, quæ nos non in solo Patre, nec in solo Filio, nec in solo Spiritu sancto facta dicimus, sed in ipsa Trinitate sancta, quæ unus Deus est, veritatem ab homine fieri confitemur, in quo virtutem a fidelibus fieri beatus David insinuat dicens: *In Domino faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos (Psal. lxx, 14)*. Ipse enim est unus Deus de quo beatus Apostolus dicit, *Quoniam ex ipso et in ipso omnia sunt: ipsi gloria in sæcula (Rom. xi, 36)*.

CAPUT IV.

Quomodo igitur sancta Triunitas ab impiis separabilis dicitur, cum inseparabiliter operatur, a quibus, quantum datur intelligi, nec in spiritu quod dicitur separari, sicut rei veritas exigit, cogitur? **A 343** Deo enim nostro, id est ab ipsa Trinitate sancta, nihil potest localiter separari, quia idem Deus summus, verus et bonus, sicut omnia fecit, sic omnia continet et replet immensus. Non est autem corporalis, neque localis, et ideo nec ipsa corporalia possunt a Deo localiter separari; quia in loco est omne corpus, et sine Deo nullus est locus. Deus enim sic nullo continetur loco, ut ipse contineat omnem locum; in quo moles est nulla, et cujus est virtus immensa. Cum igitur corpora, quæ sine loco esse non possunt, non possint a Deo localiter separari, procul dubio neque spiritus quos Deus creavit a Deo localiter separantur. Omnis enim spiritus quem creavit Deus in quocunque loco sit, ibi est Deus: qui licet in spiritibus malis non sit per gratiam, per quam quibus ipse vult vitam sanctam beatitudinemque largitur, per potentiam tamen naturalem in omnibus creaturis suis sic semper est, ut nulla creatura vel particula creaturæ inveniri possit in qua Deus per potentiam non sit. Illa igitur natura separari potest a Deo, quæ potuit aut potest subjacere peccato. Nec est alia res quæ possit a Deo discedere, nisi substantia quæ potest aut potuit propria voluntate peccare. Dicit enim Esaias: *Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat; neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiat; sed iniquitates vestræ dividunt inter vos et Deum vestrum (Isai. lxx, 1, 2)*. In libro quoque Sapientiæ ostenditur homines a Deo, non locis, sed pravis cogitationibus et iniquis actibus separari. Ibi enim dicitur: *Perversæ enim cogitationes separant a Deo. Probata autem virtus corripit insipientes: quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec inhabitabit in corde subdito peccatis; Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt*

sine intellectu (Sap. i, 3, 4, 5). Hic autem quis non videat trinitatem personarum proprietatibus intimatam? Dictum est enim quoniam *perversæ cogitationes separant a Deo*, quo nomine persona Dei Patris agnoscitur. Deinde adjectum est, quoniam *in malevolam animam non introibit sapientia*, quo nomine Christus ostenditur, quem Dei virtutem et Dei sapientiam Paulus appellat. Deinde dictum est quoniam *Spiritus sanctus effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu*. Ne quis autem putaret quoslibet iniquos aut impios ab ista sancta Trinitate, quæ unus, verus, et bonus est Deus, localiter posse separari, paulo post Scriptura sic loquitur: *Humanus est enim Spiritus sapientiæ, et non liberabit maledictum a labiis suis, quoniam renum illius testis est Deus, et cordis ejus inspector verus, et linguæ illius auditor. Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Ibid., 6, 7)*. Immensitatem itaque sanctæ Trinitatis divina non cessant eloquia profiteri. Hanc utique beatus David certissime noverat, et ideo dicebat: *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades (Psal. cxxxviii, 7, 8)*. De Sapientia quoque, id est Dei Filio, Scriptura dicit, quoniam *attingit a fine usque ad finem, et disponit omnia sua iter (Sap. vii, 1)*. Quoniam igitur a sancta Trinitate, quæ ubique tota est, nulla res localiter separatur, sed solæ separant a Deo, sicut jam diximus, iniquitates et perversæ cogitationes; quisquis Trinitatem **344** separabilem conatur asserere, necesse est dicat, aut Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum pravis cogitationibus et iniquitatibus posse naturaliter subjacere. Quis autem seipsum laqueo tantæ impietatis evolvat, ut aliquam separationem in illa Trinitate, ubi naturalis est unitas, suspicetur, cum per acceptam gratiam, sicut est superius a nobis demonstratum, confidat Paulus fidelis a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro, posse nullatenus separari? Beatus autem Joannes apostolus et caritatem ex Deo esse, et caritatem Deum esse confirmat his verbis: *Carissimi, diligamus invicem, quoniam caritas ex Deo est, et omnis qui diligit ex Deo est (I Joan. iv, 7)*; et, *Deus est caritas (Ibid., 16)*. A seipsa utique se arari non potest, quia inseparabilis est. Nam cum homines qui a se possunt invicem separari, non solum ipsa inseparata possideat, sed ex multis cordibus atque animabus unum cor unamque animam faciat; quæ dementia est ipsam caritatem separabilem dicere, quæ separatas mentes inseparabili solet amore sociare? Hinc est utique quod Paulus dicebat: *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum (Coloss. ii, 5)*. Et in Actibus apostolorum scriptum est quia *multi viduis credentium erat cor et anima una (Act. iv, 32)*; quod utique non scit nisi spiritus fidei et caritatis. Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris (Ephes. iv, 4). Et per ipsum Spiritum fit ut omnes credentes, sicut Apostolus ait, sint unum corpus et unus spiritus. Unde ipse alio loco dicit: *Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive ac-*

dari, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu potati sumus (1 Cor. xii, 13). Baptizari autem omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti unigenitus Dei Filius ore suo mandavit.

CAPUT V:

Cum ergo baptismus datur in nomine Trinitatis, in unum corpus fideles omnes baptizari facit, ut ex hoc unum corpus omnes efficiantur, dicente beato Apostolo, quia *unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra (Rom. xii, 5)*. Multitudinis quoque credentium fuit cor et anima una per caritatem, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Profecto apparet quanta impietate Trinitas ipsa separabilis dicatur, cum utique a Deo quælibet creatura, non loco, non tempore, sed solis iniquitatibus separetur. Inde est quod de quibusdam dicit Deus: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Matth. xv, 8)*. Et tamen ipse dicit: *Ego sum Deus approximans, et eorum Deus a de longinquo. Si absconditus fuerit homo, ego non videbo eum? nonne cælum et terram ego impleo (Jer. xliii, 23, 24)*? Ipse tamen David dicit: *Ecce qui te elongant a te peribunt (Psal. lxxii, 27)*. Et ut ostendat quid sit elongare a Deo, adjecit, *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te (Ibidem)*. Corde igitur receditur a Deo, ad quem et corde acceditur. Nam manifestum est Deum ubique totum esse, sed loco **345** nullatenus contineri. Spiritus est enim Deus, creator utique, non creatus, omnium corporum omniumque spirituum factor incommutabilis, æternus, immensus, justus et bonus. Qui ab omnibus rebus quas fecit, nunquam discedit per immensitatem nature. Neque enim fieri potest ut alicui rei quæ habet a Deo ut sit, ipse Deus per potentiam desit. Et tamen per misericordiam et iudicium, quo ei cantare non desistit Ecclesia (*Psal. c, 1*), non incongrue dicitur, et fidelibus adesse, et infidelibus longe abesse. Nam quod attinet ad naturam, quia totum quidquid creatum est, sive corporale, sive spiritale, sola sancta Trinitas, id est unus Deus, qui est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una voluntate, una operatione, una virtute, una benevolentia, unaque omnipotentia fecit: sicut totam creaturam implet Pater, utique virtute, non mole; sic totam implet Filius, sic totam implet Spiritus sanctus. Neque enim totam creaturam sic implet Trinitas, ut partem impleat Pater, partem Filius, partem Spiritus sanctus, nec tamen tota impleatur a solo Patre, neque a solo Filio, neque a solo Spiritu sancto. Quis enim sic de Trinitate, id est de uno Deo audeat sentire, non dico stultus, sed omnino sacrilegus; cum virtus Dei atque divinitas necesse est ita sit naturaliter immensa, sicut est naturaliter sempiterna? Sed homines carnalibus sensibus dediti etiam ipsum Deum non possunt nisi carnaliter cogitare. Et existimant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum sic posse ab invicem separari; sicut a se homines separantur; qui sicut distinguuntur modo et quantitate uniuscujusque corporis, necesse est ita discernantur et locis. Tales autem dum in luto carnis animas volunt, creatis phantasmatibus suis, et gravati pondere vanitatis, quanto magis in illarum rerum cogitatione versantur quæ corporeis oculis corpoream ingerunt molem, tanto minus possunt ad intelligendam conscendere deitatem. Nec attendunt a Domino Deo per sanctum Esaiam præcipi, ne de illo sic cogitare velimus, sicut de creaturis, quas ab eo factas novimus; quia nec ipse sic cogitat, sicut nos homines cogitamus. Unde dicit Esaias: *Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viæ meæ viæ vestræ, dicit Dominus: quia sicut exultantur cæli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris (Isai. lv, 8)*.

CAPUT VI.

Deus itaque Pater, et Verbum ejus, et Spiritus sanctus, id est sancta Trinitas, solus, unus, verus et bonus Deus, sicut non est in eo cogitatio, quæ temporis volubilitate varietur (neque enim, sicut homines, aliter cogitavit priusquam mundum faceret, aliter cogitat postquam mundum fecit, aut aliter cogitaturus est, postquam mundi hujus figura transierit; quia *consilium Domini manet in æternum (Psal. xxxii, 11)*); sic est inseparabilis, sicut incommutabilis. Trinitas enim unus Deus, nec corpus est, nec creatus spiritus; quia corpus loco concluditur, et omnis spiritus qui creatus est, nature suæ modulo terminatur. Trinitas autem unus Deus, sicut est æternus, et nulla illi coæterna sunt tempora; sic est immensus, quæ nulla potest **346** concludere creatura; et quia immensus, ubique totus; quia nec continetur loco, nec distenditur, aut contrahitur spatio. Deus itaque sapientia est, Deus veritas est, Deus caritas est. Hoc Pater, hoc Filius, hoc Spiritus sanctus, hoc ipsa Trinitas, qui unus, verus et bonus est Deus. Si quis ergo docere potest, sive in sapientia, sive in veritate, sive in caritate aliquam divisionem esse, audeat indubitanter et asserere Trinitatem. Si vero nec sapientia, nec veritas, nec caritas aliquatenus dividitur, ex hoc utique Trinitas indivisibilis atque inseparabilis agnoscitur. Apparet igitur magnam fuisse Fastidiosi impietatem, qua nos in eo putavit omnino culpandos, quia fatemur inseparabilem atque indivisibilem Trinitatem: cum utique, sicut præcedens disputatio docuit (quam non solum ratio, sed et testimoniorum sufficiens divinatorum copia roboravit), nec loco contineri queat natura Trinitatis immensa, nec peccato subjacere possit quælibet in Trinitate persona: quia ipsa Trinitas est naturaliter æterna, perfecta, incommutabilisque justitiæ. Minorem vero Filium hæretica quidem pravitas male asserere nititur: pietate vero servata, catholica veritas æqualem con-

* Legendum et non Deus, sic enim supra pluribus in locis.

† Manifeste deest hic divisibilem et separabilem;

quia paulo post dicitur, *Trinitas indivisibilis atque inseparabilis agnoscitur.*

fitetur. Hæretici quippe incorpoream divinitatem non nisi corporaliter cogitantes, cum secundum naturam dicant Filium minorem, sub imagine Christiani nominis, quam fallaciter prætendunt, idololatriæ nefando crimine semetipsos involvunt. Quid est enim deum majorem, et deum minorem in singulis personis dicere, nisi diversi generis diversæque virtutis idola, non in parietibus, sed, quod deterius est, in cordibus collocare? Hinc enim se duos deos colere Ariani evidenter ostendunt, dum æqualem Patri Filium negant; et cum (*al. eum*) minorem, non assumptione carnis (quod fidei veritas habet), sed natura immensæ divinitatis asseverant, cum de ipso dictum sit, qui sapientia Dei est, qui *candor est lucis æternæ* (*Sap. vii, 26*). De quo in Epistola ad Hebræos dicitur: *Qui cum sit splendor gratiæ, et figura substantiæ ejus* (*Hebr. i, 3*). Attendant autem candorem lucis æternæ, et agnoscant quia, sicut illa lux æterna est et immensa, ita suum quoque candorem nec posteriorem naturaliter habet aliquatenus, nec minorem; sed æternitas immensitatem, æternitatem immensitas æqualem.

CAPUT VII.

Fides igitur Christiana, quæ novit Unigenitum Deum, et de Patris natura solum natum, et de Virgine Maria creatum, cognoscens in eo veram manere utramque substantiam, sic eum vere de Patre Deo Patri confitetur æqualem, ut sine mendacii atque impietatis crimine prædicet et minorem. Nam quia una est illi naturalis cum Patre divinitas, et una cum matre naturalis humanitas, in eo est æqualis Patri Filius in quo de Patre verus est Deus, et in **347** eo est Pater major Filio in quo ipse Unigenitus Deus verus est homo. Ipsa est ergo fides vera, ipsa pietas sancta, ipsa credulitas Christiana, in uno eodemque Dei Filio, et naturam paternæ divinitatis credere, et maternæ humanitatis substantiam non negare; nec diversam credere divinitatem Filii a divinitate Dei Patris, nec separari humanitatem Filii ab humanitate Virginis genitricis, sed in eodem vero Deo veram totamque credere nostri generis humanitatem, in eodem vero totoque homine veram plenamque paternæ naturæ credere deitatem. Qui enim substantiæ Patris in Filio denegat unitatem, Ariana impietate polluitur; qui autem negat veritatem carnis in Unigenito Deo, Manichææ pestis crimine profanatur; qui vero negat in eodem Dei Filio humanam, id est rationalem animam, Apollinaristarum sacrilegio protinus inquinatur.

CAPUT VIII.

Quocirca paternæ maternæque naturæ in Unigenito Deo veritate ad plenitudinem credita, et in una Christi persona geminæ substantiæ naturali proprietate servata, pie vereque Patri Filius æqualis et minor dicitur, pie vereque cœternus et posterior prædicatur, pie vereque et semper natus, et in tempore natus, et semper incommutabilis et in tempore mutatus asseri-

tur. Et itaque Filius æqualis Patri, quia hoc semper habet ex Patre. Est etiam Patre minor, quia hoc temporaliter accepit ex Virgine. Quocirca sicut pie Filius æqualis dicitur Patri quando in eo humanitas, qua Patre minor est, non agnoscitur: sic impie minor idem Filius dicitur quando in eo naturaliter cum Patre divinitatis unitas et æqualitas denegatur. Dicimus ergo Filium naturaliter æqualem, dicimus et minorem. Dicimus secundum formam Dei æqualem natum, secundum formam vero servi habitu minoratum. Dicimus æqualem Patri, in quo cognoscimus sine initio natum de Patre; dicimus et minorem, quia cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex matre, factum sub lege (*Gal. iv, 4*). Proinde, sicut indubitanter prædicamus natum, sic utique prædicamus et factum. Dicimus enim sine initio natum de corde Patris, dicimus in tempore factum opere Trinitatis. Filium enim suum proprium, et de sua natura Pater genuit, et de natura virginis fecit. Quidquid autem fecit, cooperante Filio et Spiritu sancto fecit. Filium ergo suum solus quidem Pater genuit, sed non solus fecit. In Filio enim Unigenito solius æterna generatio Patris, et in eodem Filio facta una totius operatio est Trinitatis. Creator quippe hominis Unigenitus Deus, creatus est homo, et idem qui de viro mulierem fecit, de muliere vir factus est. Unde apparet quia testimonia quæ de Evangelio et de Actibus apostolorum, ac Salomone, Fastidiosus impie protulit, non unitatem Paternæ nature Filio adimunt, sed sacramentum divinæ incarnationis ostendunt. Quod certissime sciens Joannes Baptista, dixit: *Hic est de quo dixi: Post me venit qui ante me factus est* (*Joan. i, 15*). Cujus sacramenti veritatem prædicans Petrus apostolus ait: *Certissime* **348** *itaque sciat omnis domus Israel quia et Deum illum, et Christum Deus fecit hunc Jesum quem vos crucifixistis* (*Act. ii, 36*). Digne utique dixit factum, quem prædicat crucifixum, Deus quippe Unigenitus, incomprehensibilis et immortalis, a nullo factus, et rerum omnium factor æternus, suo dignatus est opere Christus fieri, ut Judæorum posset opere crucifigi: quia Redemptorem mundi traditum crux nulla ratione portasset, nisi mundi factorem conceptum virginis uterus edidisset. Ipse igitur etiam per Salomonem generationis creationisque suæ instans veritatem, dixit: *Dominus creavit me initio viarum suarum in opere suo* (*Prov. viii, 22*). Sed antequam hoc diceret, manifestum futuræ incarnationis suæ præmisit indicium, dicens: *Si nuntiavero vobis quæ quotidie fiunt, commemorabo quæ a sæculo sunt* (*Ibid., 21, juxta LXX*). Enumerans deinde subjunxit: *Dominus creavit me initio viarum suarum in opere suo*. Hæc utique creatio a sæculo est, non ante sæculum. Nam postmodum dicit, *Ante sæcula fundavit me*; et paulo post: *Ante omnes colles genuit me*. Hic quod dicit, *ante sæcula, et ante omnes colles*, æternitatem voluit intelligi nativitatis divinæ. Et ante sæcula, et post sæculum æternitas est. Et sic æternitas Filii

Dubio procul erratum est hic, legendumque *splendor gloriæ*, ut superius, non uno in loco; et in

textu Apostoli, τῆς δόξης.

Dei autē sæculum non habet initium, sicut æternitas eius post sæculum non habet finem. Sic autem pro tempore futuro tempus præteritum ponens, dicit Sapientia, *Dominus creavit me*, pro eo quod est, creatus est me; et ita dixit tanquam factum quod utique erat faciendum: sicut per beatum David dixit: *Foderunt manus meas et pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me. Diviserunt sibi vestimenta mea, et in vestimentum meum miserunt sortem (Psal. xli, 18, 19)*. Dicens itaque, *Dominus creavit me*, ostendit quemadmodum fuerit factus. Dicens etiam, *Foderunt manus meas et pedes meos*, ostendit quemadmodum fuerit crucifixus. Sicut autem hoc utique futurum erat, quod tanquam factum de sua passione per David Dei Filius cecinit; ita futurum erat quod tanquam factum de sua incarnatione per Salomonem ipse qui est Dei sapientia prophetavit. Nam ipse Salomon paulo prius ait: *Sapientia ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem (Prov. ix, 1)*, quod ad incarnationis Dpminicæ pertinet ortum. Esaias quoque de Christi passione loquitur sic, ut quod futurum prophetat tanquam præteritum dicat. Ipse enim dicit de Christo: *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum (Isai. lmi, 7)*. Nam et ipsam Unigeniti Dei secundum carnem de Virgine nativitatē, non solum aliquando tanquam futuram prædicit, sed aliquando tanquam præteritam dicit. Denique quodam loco ait: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium (Isai. vii, 14)*. Alio item loco tanquam factum atque transactum insinuans ait: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis (Isai. ix, 6)*. Quis ergo non videat illud totum quod de humanitate et passione Unigeniti Dei dictum est per prophetas, eodem tempore sic fuisse in veritate futurum, sicut nunc est in veritate præteritum. Ad ostendendam vero incommutabilitatem divini consilii, factum est ut prophetica Scriptura tanquam præteritum sit diceret in sermone quod futurum expectabatur **349** in opere. Deus enim, de quo hic dicit propheta, *Qui fecit quæ futura sunt (Isai. xlv, 11, sec. LXX)*, ideo quæ faciēda fuerant, tanquam facta narrare voluit, quia quæ in tempore mutabiliter flunt, incommutabili dispositionis æternitate firmavit. Itaque et his in quibus necdum est effectus operis, firma permanet in æternitate dispositio creatoris. Sic ergo Dei Filius cum suo esset opere creandus, se dixit creatum, sicut crucifixus non se dubitavit dicere crucifixum.

CAPUT IX.

Adhuc autem corde perverso atque ore sacrilego Fastidiosus insaniens ex hoc voluit asserere Filium a Patre et Spiritu sancto separatum, quia solum constat thalamum uteri virginalis ingressum. De quo in libro Psalmorum dicitur: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo (Psal. xviii, 6)*. Cupiens deinde perversitatis suæ firmare sententiam, etiam

A illam non dubitavit asserere blasphemiam, dicens quod se nullatenus potuit Trinitas separare, quam constat omnino non dividi. Ergo tota Trinitas carnem assumpsit, tota Trinitas passionum injurias sensit, tota Trinitas in sepulcro jacuit, tota Trinitas infernum penetravit, tota Trinitas tertia die a mortuis resurrexit, tota Trinitas quadragesimo die in cælos ascendit? Ad cuius dexteram tota Trinitas sedet, vel quem Spiritum die Pentecostes tota Trinitas in apostolos misit, aut cui Deo tota Trinitas in cruce dicere potuit, « Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti; » vel cui Patri tota Trinitas ait: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » si possunt, edicant. Quod si dicere nequeunt, ipsi se propriis jaculis perimunt, qui Trinitatem inseparabilem esse contendunt.

CAPUT X.

Hactenus in illo profano sermone contra catholicam fidem Fastidiosus verba tenduntur. In quo tamen, exceptis his quæ in sanctæ Trinitatis contumeliam blasphemavit, pene omnia, sive præcedentia, sive subsequētia, de aliorum dictis nequissimus usurpavit. Denique omnia quæ adversus Donatistas posuit, de quibusdam duabus epistolis furatus est, in quibus contra Pelagianos atque Donatistas cum nobis in exsilio Sardinie constitutis ad religiosam Ecclesie filiam Stephaniam esset ab omnibus rescribendum, ipso prorsus verborum ordine quo illa idem nequissimus fraudulenter sub nomine suo posuit, inveniuntur inserta. Ut autem tibi non deesset rei hujus agnitio, * duas epistolas quas ad nos memorata Stephanina destinavit, et quas ei nos rescripsimus, huic feci opusculo subjici. Ut agnoscas in illo sermone ea tantum fuisse Fastidiosus, quibus in ipsius sanctæ Trinitatis injuriam cæco corde prosiliens catholicam oppugnare conatus est veritatem.

350 CAPUT XI.

Nunc itaque blasphemias ejus, Domino adjuvante, respondeo. Non tota Trinitas carnem assumpsit, nec tota Trinitas passionum injurias sensit, neque tota Trinitas in sepulcro jacuit, neque tota Trinitas infernum penetravit, neque tota Trinitas tertio die a mortuis resurrexit, et si qua sunt alia quæ convulcantur in sacramento illo incarnationis ad solius Filii pertinere personam. Hæc enim quæ catholicæ veritati Fastidiosus plena falsitatis et perversitatis objecit, non nisi Sabellianis, id est Patripassianis possunt veraciter objici, in quibus revera illi conclusi atque convicti deficiunt, qui sanctæ Trinitatis, sicut unam naturam, sic unam personam prædicare contendunt. Ubi eos sua perversitas consequenter ad hanc absurditatem precipitat, ut nativitatē quidem divinam nullatenus credant; naturam vero secundum carnem, nihilominus passionem ac mortem, resurrectionem quoque ab inferis, et ascensionem in cælum, et omnia illa quæ in sacramento incarnationis ad personam unius Filii pertinent, Patri consequenter assignent. Catholica vero Ecclesia divinitus inspirata,

* E: istolæ istæ non exstant.

tenens fidei veritatem, sicut novit unam naturam sanctæ Trinitatis asserere, ita cautissime sua tribuit unicuique personæ. Filius ergo Dei nos misericorditer redempturus, in eo recte creditur solus assumptus, quia humanam naturam non ita suscepit, ut una in eo fieret natura divinitatis et carnis. Neque enim in Christo hoc deitas potuit esse, quod caro; quia utraque natura retinente proprietatem suam, fieri non potuit ut quælibet earum aut esse desineret, aut in alteram omnimoda prorsus abolitione transiret. Quod si fieret, digne diceretur a tota Trinitate carnem susceptam, quando carnem suam Filius in illam converteret divinitatem, quam ei cum Patre et Spiritu sancto profiteamur manere communem.

CAPUT XII.

Nunc vero, quia in Christo alteram divinam, et alteram humanam dicimus esse naturam: propterea utique humanam naturam, id est carnem rationalemque animam, non a tota Trinitate, sed a solo Filio credimus confitemurque susceptam. In unitatem quippe personæ, non in unitatem naturæ Deus Unigenitus carnem suscepit et animam: quia utique persona Filii non est eadem quæ Patris est aut Spiritus sancti. Unitas ergo personæ, manente duntaxat utriusque proprietate substantiæ, sicut in Christo personam non fecit duplicem, sic humanæ naturæ suspensionem non fecit sanctæ Trinitati communem. Filio enim Dei non sicut est una communisque cum Patre et Spiritu sancto natura, sic et una communisque persona.

351 CAPUT XIII.

Proprium est itaque solius Filii servilem formam misericorditer accepisse. Ad personam quippe Dei Verbi (*al. vera*) acceptio illa servilis formæ pertinuit, quæ non in divinam naturam confusione transivit. Ideo illius formæ servilis acceptio, secundum quam Dei Filius, qui est omnium rerum Dominus, et in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis, verus et plenus factus est homo, nihil ei divinæ plenitudinis abstulit, nihil dominationis ademit: quia in ipsa una persona sine confusione mansit divina humanaque natura. Hinc est quod in uno eodemque Christo, et humanæ naturæ veritas claruit, et divinæ naturæ incommutabilitas æterna permansit. Neque enim vel imminutum est in illo aliquatenus, vel mutatum, quod naturaliter habuit in æternitate, per illud quod accepit ex tempore. Factus est quippe habitu servus, sed Dominus rerum omnium naturaliter esse non destitit. Et factus est secundum carnem pauper: nihilominus tamen secundum divinitatem ditissimus mansit. Hinc est quod beatus Apostolus Christianos asserit paupertate ditatos, dicens: *Nostis gratia Domini nostri Jesu Christi, quia propter nos egenus factus est cum esset dives, ut illius paupertate vos divites essetis* (II Cor. VIII, 9). Nos autem divites sua paupertate nullatenus faceret, si pauper factus naturalis

divinitatis in se divitias non haberet. Pauper ergo factus est secundum formam servi, dives permansit secundum formam Dei. Paupertas itaque formæ servilis non est illi cum Patre et Spiritu sancto communis; quia post naturæ humanæ paupertatem in unitate personæ susceptam, dives in eo permansit divina substantia. Quæ fuit autem divitis Filii Dei paupertas, nisi nostra infirmitas nostraque mortalitas? Quidquid autem in infirmitate ac morte secundum carnem Deus Unigenitus pertulit, divinitas non sensit. Misit enim Deus Filium in similitudinem carnis peccati (Rom. VIII, 3), in quo fuit vera caro, sed nulla fuit peccati pollutio. Similitudo ergo carnis peccati illa fuit in carne Christi, cum illa non esset caro peccati, quod fuit infirma, quod passibilis et mortalis, quod vulneri subdita dolorique subjecta. Verumtamen hæc omnia non substantialiter, sed personaliter divinitati Christi humanitatique communia. Persona vero Christi a persona Patris et Spiritus sancti omnino discernitur. Quæ una persona divinitatis atque humanitatis in Christo sic permanet, ut nec alteram naturam separari ab altera sinat, nec confundi utramque permittat. Christus igitur, qui est via, veritas et vera vita, via nobis est, quia veram infirmitatem in veritate carnis habuit; et vera vita nobis est, quia vera virtus in ejus vera divinitate permansit. Hoc Apostolus discernens ait, *Nam etiam crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei* (II Cor. XIII, 4).

352 CAPUT XIV.

In uno ergo eodemque Christo, sicut humanæ carnis infirmitas non sibi potuit vitam vel dare, vel reddere, quia potestas illa ponendi animam et sumendi non fuit ex infirmitate humana, sed ex virtute divina; ita divinæ virtutis æternitas, cui proprium naturaliter est incommutabiliter atque indeficienter vivere, nihil infirmitatis aut mortis potuit in cruce sentire. Unigenitus itaque Dei Filius in eo ex Patre natus Deus verus, et de matre factus homo verus cognoscitur, quia et indicia infirmitatis in veritate carnis ostendit, et documenta virtutis in divinitatis veritate monstravit; ostendens scilicet in unitate personæ aliud sibi nobiscum, aliud cum Patre et Spiritu sancto naturaliter esse commune. Christo enim nobiscum naturalis est communio animæ et carnis; cum Patre autem Spirituque sancto naturalis est ei communio deitatis. Quomodo igitur quæ carnis sunt, cum Patre et Spiritu sancto communia Dei Filii habere potuit*, qui carnem suam nullatenus cum sua divinitate confundit: ita non præjudicat catholice fidei, quod credimus nostram naturam in unitate personæ ab unigenito Salvatore susceptam, cum fateamur unam sanctæ Trinitatis manere substantiam. Illam quippe humanitatem Filii tota Trinitas fecit, sed non sicut tota Trinitas fecit, sic Trinitas tota suscepit, quia persona, quæ non est Filio cum Patre et Spiritu sancto communis, ipsa in Christo una est divinitatis et carnis. Ubi autem sive personarum, sive substantiarum

* Forte non potuit.

invenitur ulla discretio, non semper ad communionem A
acceptationis refertur quidquid in communione operis
invenitur. Quod quia obscurum videtur, dum solo
profertur eloquio, melius est ut intelligendi facilitas
apto, quantum res permittit, præbeatur exemplo.

CAPUT XV.

Est quidem similitudo ad cognitionem fidelibus
prompta, quam in sua Deus similitudine collocavit.
Imago autem ista mens humana est. Legitur enim
dixisse Dominum : *Faciamus hominem ad imaginem
et similitudinem nostram* (Genes. 1, 26). In quo ser-
mone multum dolendi sunt hæretici Ariani, qui
Scripturas sanctas legunt, nec intelligunt; et cordis
cæcitate confusi, unitatem naturalem in sancta Trini-
tate non agnoscunt, in qua personas Patris, et Filii, B
et Spiritus sancti, prædicatione discernunt. Cum uti-
que in eo testimonio, quod supra posuimus, ipsa
Trinitas, quæ est Deus unus, verus, et bonus, et uni-
tatem suæ divinitatis ostendat, et trium personarum
evidenter demonstret iudicium. Dixit enim, *Faciamus
hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, ne
in tribus personis unitas substantiæ negaretur; nec
dixit : *Faciam hominem ad imaginem et similitudinem
meam*, ne in illa divina natura una tantum credere-
tur esse persona; sed singulari **353** numero plura-
lem salubriter miscuit, et cum Deum dicentem, *Fa-
ciamus hominem ad imaginem et similitudinem nos-
tram* legimus, hoc quod singulariter dicimus esse na-
ture, pluraliter in personis esse definimus. Hæc ita-
que imago, id est interior homo, tria quædam secum
habere naturaliter invenitur, memoriam, intelligen-
tiam, et voluntatem. Memoria igitur est vis animæ
qua reminiscimur. Intelligentia est, qua illa quæ
memoria concepimus cogitatione versamus. Voluntas
est, qua vel appetimus aliquid, vel vitamus :
hoc est, qua invenimur vel diligere aliquid, vel odisse.
Hæc itaque tria, licet proprias personas in homine
non habeant, discretione tamen ab invicem distant;
et sic in tribus istis est unius hominis una persona et
humanæ mentis una substantia, ut tamen in ipsa na-
tura rationalis animæ, in qua Dei constat esse ima-
ginem, aliam inveniamus memoriam, aliam intelli-
gentiam, et aliam nihilominus voluntatem. Nam licet
nihil cogitare, vel diligere, vel odisse possimus, quod
in memoria non habeamus, quia quod oblivio abstu-
ferit de corde, non ibi potest cogitatio aut voluntas
aliquatenus invenire; tamen ad agnoscendam discre-
tionem memoriæ, cogitationis, et voluntatis, plerum-
que reminiscimur quod nec versamus cogitatione,
nec appetimus voluntate; item cogitamus aliqua quæ
non diligimus. Cogitatio itaque nostra, quæ in memo-
ria nascitur et formatur, digne verbum interius dicitur.
Quid enim est cogitatio, nisi interna locutio? Propter
quod scriptum est : *Quæ dicitis in cordibus vestris,
et in cubilibus vestris compungimini* (Psal. 14, 5).
Nam et in Evangelio, cum Dominus Jesus illi para-
lytico quem sanavit, dixisset, *Remittuntur tibi pec-
cata tua* (Luc. 7, 20); Lucas evangelista subjunxit,
dicens : *Et cæperunt cogitare scribæ et Pharisæi di-*

*centes : Quis est hic, qui loquitur blasphemiam? Quis
potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Ut cognovit
autem Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad
illos : Quid cogitatis mala in cordibus vestris* (Ibid., 21,
22)? Quod autem Lucas dixit, *Cæperunt cogitare
scribæ et Pharisæi dicentes; hoc Matthæus ait, Et
ecce quidam de scribis dicebant intra se : Blasphemat.
Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut
quid cogitatis mala in cordibus vestris* (Matth. 12, 3,
4)? In libro quoque Sapientiæ dicitur de qui-
busdam : *Dixerunt intra se cogitantes non recte* (Sap.
11, 1). Manifestum est ergo hoc esse cogitare, quod
est intra se dicere. Ibi ergo invisibiliter cogitatur.
Sine strepitu ergo vocis corporeæ unusquisque quod
cogitat dicit, quod tamen ad alterius auditum non
B nisi corporea locutione perducit.

CAPUT XVI.

Illud itaque verbum quod ex memoria natum est,
secundum solam naturam, qua de memoria invenitur
nasci, non potest ad aures cujuslibet hominis sine
corporea voce perduci. Proinde ut proferri ad alios
possit, habitu corporeæ vocis induitur. Cui verbo ex
ore vox corporea copulatur. Atque ita fit ut illud
verbum, quod totum in mente spiritualiter fuit, et ad
alios per corporalem vocem veniat, et ab **354**
animo, de quo et in quo spiritualiter permanet, non
recedat. Totum enim necesse est ut permanent in
mente, etiam quando totum profertur in voce. Nec
tamen possumus dicere illam prolationem solius verbi
a memoria vel a voluntate non fieri. Omnis enim qui
loquitur, et meminit utique, et cogitat quid loquatur;
et propterea loquitur, quia illam locutionem cum
memoria et cogitatione voluntas pariter operatur.
Nam in tantum quidquid homo loquitur, sciens, non
utique loquitur nisi volens, ut quidquid homo invitus
dicere compellitur, non dicat, quoad voluntas ad
loquendum nullatenus inclinatur. Inde est quod non
solum illi, qui nunc rerum temporalium, tribulationum,
vel tormentorum timore sive dolore compressi, veri-
tatem catholicæ fidei relinquentes, ad impietatem ac
perfidiam transierunt, nullam excusationem invenire
poterunt, ut dicant quod invitum negaverint veram fide-
dem, cum hoc eos propria fecisse appareat voluntate.
Etsi enim vel tribulatione, vel tormento ad negandam
fidem perductus est animus, non eam tamen negavit
D invitus. Ut enim fidem negaret, prius cogitavit et
voluit, et sic illam negationem protulit : quia hoc ut
fieret, cogitatio simul cum voluntate decrevit.

CAPUT XVII.

Ut ergo ad illud quod agebam redeam, in ipsa
imagine Dei, hoc est in ipsa mente hominis, cogitatio
quæ ex memoria nascitur atque formatur, et recte
verbum dicitur, solam corpoream vocem accipit, ut
audiri corporeis auribus possit. Sic ergo in illa sac-
ta ac divina Trinitate, solum Patris Verbum, quod
est Speculum sine macula, et Imago bonitatis Dei
(Sap. 7, 26), splendor scilicet et figura substantiæ
ejus (Hebr. 1, 3), cum in forma Dei esset, non rapi-
nam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetip-

nam exinanivit, formam servi accipiens (Philip. II, 6). Solus ergo Filius accepit carnem, ut possit corporeis oculis videri, manibus contractari; solus humanam naturam sic accepit, ut suam faceret, et per illam divinitatis quoque suæ notitiam misericorditer infunderet. Qui tamen revelans seipsum, in seipso utique revelavit et Patrem. Tribuens quippe agnitionem suæ divinitatis, simul agnitionem donavit et Patris. Divinitas enim quæ una est Patris et Filii, facit et Filium sine Patre, et Patrem sine Filio non agnosci. Inde est quod ait: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem* (Joan. XIV, 9). Sic ergo Filius, qui carnem solus accepit, in seipso Patrem jure unius divinitatis naturaliter ostendit; sicut sermocinator, dum veritatem quam meminit loquitur, quod a se prolatum indicat, hoc intus in mente repositum monstrat. Vox autem illa corporea qua spiritalia verbum induitur, ut ad audientium notitiam proferatur, simul fit a memoria, et a cogitatione, et a voluntate; sed a sola cogitatione, id est interiore suscipitur verbo, ut ad corporeas circumstantium aures interioris cogitationis, procedat augurio. Illud autem verbum, sicut habitu corporeæ vocis accepto totum ad audientes egreditur, sic in corde totum cum memoria et voluntate spiritaliter invenitur. **355** Proinde quisquis hanc imaginem in mente hominis conspexerit, hæreticorum vaniloquia citius irridebit; qui carnaliter de spiritalibus sentientes, nolunt credere in illa sancta Trinitate aliquid a tribus factum, quod ab una persona tantum fuerit divina dispositione susceptum: cum illa humana natura totius quidem Trinitatis opere sit facta, a solo tamen Filio fuerit in unitatem personæ suscepta. Sicut enim certum est quia *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. I, 1); ita certum est, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., 14). Quid autem accepimus? Domini Verbum et Deum, apud quem erat Verbum, non Patrem et Filium.

CAPUT XVIII.

Nomine itaque Verbi ostenditur discreta Patris Filiique persona: sed quia Deus erat, docetur una Patris, Filiique substantia. Non ergo Patris, neque Spiritus sancti, illa quæ solius Verbi est caro: quia Deus Verbo non est cum Patre et Spiritu sancto unius personæ communio. Secundum operationem quippe divinitatis communem, in qua est trinitas personarum, sicut eam accepit Filius, sic accepit Pater, et Spiritus sanctus. Illum enim Filium qui secundum divinitatem naturaliter solus de solo natus est Patre, ipsum utique secundum carnem naturaliter nasci debebat ex Virgine. At in illa Trinitate, sicut non sunt duo Patres, neque duo Spiritus sancti, sic non erunt etiam duo Filii. Illa enim Trinitas unum habet in se Patrem, unum Filium, unum Spiritum sanctum. Sed unum Patrem, et unum Spiritum sanctum secundum divinam naturam; unum vero Filium, secundum divinam humanamque substantiam. In personis itaque discreta est Trinitas, quamvis in natura non sit di-

A visa vel separata Trinitatis una divinitas. Meo in solius Filii persona humanitas invenitur assumpta. Propter naturam ergo una semper est sanctæ Trinitatis operatio; propter personas autem, solius Filii est humana susceptio. Verumtamen dum ista ad instructionem fidelium disputamus, debemus cogitare etiam hæreticos utique carnales atque animales, et ob hoc rerum spiritalium incapaces, de quibus dicit Apostolus: *Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritaliter examinatur* (I Cor. II, 14). Carnales autem, sive animales maxime hæreticos esse apostolica testatur auctoritas. Beatus enim Paulus inter opera carnis et hæreses ponit. Beatus quoque Judas apostolus eos qui se ad Ecclesia segregant animales appellat, dicens: *Hi sunt qui segregant seipsos, animales, spiritum non habentes* (Jud., 19). Hoc est utique quod beatum Paulum dixisse monstravimus: *Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei*. Non sit ergo mirum quia intelligere divina non valent qui spiritum Dei non habent. Scriptum est namque in libro Sapientie: *Senam autem tuam quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis* (Sap. III, 17)? Inde est quod etiam sanctus Apostolus ea quæ Dei sunt, non nisi a Spiritu sancto asserit revelari, dicens: *Nobis enim revelavit Deus Spiritum suum* (I Cor. II, 10). Et paulo post ait: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (Ibid., 14). Verumtamen bonum est ut et nos, in quantum divinitus adjuvamur, beatum imitantes Apostolum, omnibus omnia fieri studeamus, ut omnes lucrificemus (I Cor. IX, 20).

CAPUT XIX.

Quoniam igitur non capiunt Ariani quod diximus, in illa una natura divina aliquid a tota Trinitate factum, quod non a tota Trinitate fuerit susceptum, nec creditur possibile quod carnes illam tota Trinitas fecerit, quam tamen una ex Trinitate persona suscepit, efficiamur, sicut Apostolus ait (I Thess. II, 7), tanquam parvuli in medio eorum, et hoc illis proponamus exemplum, ad intelligentiæ spiritalis latitudinem nutriendam, quod hæretici cordis non fatiget nec perturbet angustiam. Scimus illam solam esse divinam, inseparabilem atque individuum Trinitatem, cujus neque una natura possit personarum Trinitate dividi, neque tres personæ possint natura indivisibilis unitate confundi. Nam et ipsa mens hominis, in qua imaginem Dei esse diximus, sic accepit ut habeat in se quoddam sanctæ Trinitatis indicium, ut distinctionem in se trium non habeat personarum. Hoc enim sibi proprium Triplitas divina servavit. Unde quamvis sit in hominis mente memoria, intelligentia, et voluntas; tria quidem illa sunt, sed tamen personæ tres esse non possunt: quia in unoquoque homine, in cujus mente, vel cujus mens est imago divina, non solum ipsius mentis, sed anime simul et carnis una invenitur naturaliter esse persona. In creatura igitur, quantum tantæ rei de-

qua loquimur magnitudo permittit, requirentes exemplum, in naturis tale aliquid forsitan invenimus, quod in personis invenire non possimus. Diximus enim quod humanitatem Filii Dei tota Trinitas fecit, quam tamen non tota Trinitas, sed solus Filius in suam personam accepit. A tota quippe Trinitate, id est a Patre Verbo, et Spiritu sancto, facta est illa caro; sed solum Verbum factum est caro. Quoniam igitur, sicut superius diximus, quantum attinet ad creaturam, tres personas in una mente, id est in una carne invenire non possumus, duas saltem naturas in una persona non laboramus ut invenire possimus. Uniuscujusque enim persona viventis hominis ex anima rationali constat et corpore: a quo tamen multa ita sunt, ut quamvis ab anima et corpore stantiant, ad solam tamen animam aut ad solum corpus aliquando pertineant. Quis enim nesciat solum corpus cibo carnati refecti atque nutriri, in cuius comestione communis operatio est carnis et animae? Anima enim per corpus, imo cum corpore facit, quando corpus comedit; et tamen solum corpus accipit, quod ut accipiatur, anima simul cum corpore facit. In illa itaque comestione, una est animae carnisque operatio, sed solius est carnis acceptio. In tantum quippe sola caro cibo corporali pascitur, ut sola, si eum acceperit, pinguescat. Animae autem refectio atque pinguedo, non in pane corporali, sed in pane spiritali **357** consistit. Non enim in pane solo vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv, 4). In cuius tamen verbi perceptione, ut cibo suo anima pascatur, caro illi in opere sociatur. Hoc enim agitur, quando aut aures corporales admovet anima verbis, ut audiat, aut oculos corporales admovet scripturis, ut legat. Ecce et in hoc simul est carnis et animae operatio, ubi est animae solius acceptio. Ita in creaturis videant Ariani, et non dubitent sanctae Trinitatis unam esse divinam naturam, et fieri potuisse, imo factum esse, ut illa caro totius Trinitatis uno atque inseparabili opere fieret; in sacramento vero incarnationis ad solam personam Dei Unigeniti pertineret.

CAPUT XX.

Non ergo tota Trinitas carnem assumpsit, nec tota Trinitas passionum injurias sensit, neque tota Trinitas tertio die a mortuis resurrexit, neque tota Trinitas quadagesimo die in caelum ascendit; sed, sicut superius ostendi, unus solus Filius carnem assumpsit: in quo quia una utriusque naturae manet inconfusa proprietates, ideo unus idemque est, qui et secundum veram divinitatem impassibilis omnino permansit. Naturaliter enim divinitas illa nihil patitur, sicut naturaliter non mutatur. Mutabilis autem natura est subiacere passionibus. Nulla ergo illi naturae passio accidere potuit, cui mutatio naturalis inesse nequivit. Solus etiam Filius jacuit in sepulchro, sed illa Unigeniti Dei natura potuit sepeliri, quae potuit mori. Secundum naturam itaque carnis Deus Unigenitus jacuit sepultus in lapide, secundum quam clavis affixus pependit in cruce.

Quomodo enim divinitas ejus poterat concludi sepulchro, quae nec terra potest concludi, nec caelo? Illam ergo passionem illamque sepulturam unitas personalis unam in Christo fecit esse divinitatis et carnis; sed proprietates utriusque in Christo substantivae fecit solam carnem Christi passioni et morti naturaliter subjacere, permanente impassibilitate atque immortalitate divinae incommutabilisque substantiae. Christus itaque, qui non est Trinitas, sed una ex Trinitate persona, sic secundum veritatem carnis vere in cruce pependit, et in sepulchro mortuus jacuit, Apostolo dicente quia *Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit a mortuis tertio die, secundum Scripturas* (1 Cor. xv, 3). Quae omnia secundum personae unitatem totus Christus pertulit, secundum naturalem proprietatem, ad solam carnem pertinentem veritatem. Ita secundum solam animam ad infernum descendit. Uno quippe eodemque tempore quod invenitur inter mortem Christi resurrectionemque diuturnam, unus idemque Christus, et secundum veritatem carnis vere in sepulchro jacuit, et secundum veritatem animae rationalis, vere in infernum descendit. Ac per hoc secundum veritatem humanae naturae, ex quo Christus in cruce suspensus inclinato capite emisit spiritum, quoadmodum recepto spiritu resurrexit a mortuis, non ubi fuit secundum carnem, ibi fuit secundum animam. Secundum carnem quippe in sepulchro mortuus jacuit; secundum animam vero rationalem ad **358** infernum descendit; secundum divinitatem vero, quae cum Patre et Spiritu sancto unus est Deus, totam creaturam replevit immensus. Secundum carnem ergo sic fuit in solo sepulchro, ut secundum animam in sola fuisset inferno; secundum divinitatem vero, quae nullo loco concluditur, sed ubique (al. utrobique) totas ineffabiliter invenitur, ita carnem suam non dereliquit in sepulchro, neque animam suam deseruit in inferno, sicut nec terra potest aliquando deesse, nec caelo. Idem quoque Dei Filius qui secundum carnem in sepulchro jacuit, et secundum solam animam in infernum descendit, quoniam ipse dixerat de anima sua: *Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18), posteaquam posuit animam et resumpsit, secundum totam humanitatem suam in caelum ascendit, et in dextera sedis Dei sedet, sicut Marcus evangelista testatur dicens: *Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in caelum, et sedet a dextris Dei* (Marc. xvi, 19). Haec autem omnia, quae partim secundum solam animam, partim secundum solam carnem, partim vero secundum animam simul et carnem, in Unigenito Deo temporaliter facta sunt, sicut digne referuntur ad unam, quae in Dei Filio est divinitatis humanitatisque personam, sic ad illius divinitatem nullatenus possunt referri substantiam. Ac per hoc nihil horum potest personae Patris, vel sancti Spiritus deputari, quia non est una persona Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Nec quisquam potest passionem assumptionemque carnis Patri sive sancto Spiritui ascribere, quia ne-

fas est divinam naturam mutabilem in aliquo aut passibilem prædicare : secundum quam Christus et sine initio semper natus de Patre permansit, quando de matre initium conceptionis et nativitatis accepit; et incomprehensibilis, quando se comprehendi permisit; et impassibilis, quando passionis injurias sensit; et immortalis, quando morti subjacuit; et indivisus, quando secundum carnem in sepulcro jacuit, et secundum animam in inferiores partes terræ descendit; et immensus, quando ad altitudinem cœli de hujus terræ humilitate conscendit.

CAPUT XXI.

Istam fidem si miser Fastidiosus non negaret, sine dubio non periret. Sed quoniam et factis eam negavit et dictis, mirum non est, quia opere pessimus factus est, et jam sermone perversus, et ambulans in tenebris inimicus exstitit lucis. Fornicatio quippe corporalis, quæ illius primo mentem carnemque possedit, ipsa eum consequenter ad præcipitium spiritualis fornicationis attraxit. Tulit enim membra Christi, et fecit membra meretricis. Et ideo non dubitavit castitatem fidei perdere, quia non se doluit castitatem corporis amisisse. Ecce quantum malum luxuria carnis, quæ illum miserum usque ad negationem potuit perducere veritatis! Hæc fuit, hæc fuit tempestas, quæ paleam de area dominica rapuit, et vepribus hæreticæ impietatis infixit. Hæc illum fecit contra suam conscientiam loqui, et in contumeliam ipsius Trinitatis perverso sermone versari. Neque enim verum credebatur esse quod dixit, sed jam duplici corde maluit **359** aliud dicere quam credebatur. Qua desperatione possessus, ut ipse sibi auferret spem remissionis, voluit per licentiam implere delectamenta libidinis. Ex ore itaque suo quo justificari debuit, augmentum condemnationis accepit, quando lingua ejus, quæ debebat pœnitentiæ verba proferre, protulit verba blasphemix. Illuc itaque miser Fastidiosus maluit transire, ubi et contra Deum sacrilega proccitate latraret, et in suis fornicationibus, quia timorem Dei non habuit, etiam hominem non timeret. Væ illi misero, qui ad hoc ecclesiastico voluit privari

consortio, ut nunquam possit carere supplicio; et ad hoc se voluit sine aliquo timore peccare, ut sine fine mereretur ardere.

CAPUT XXII.

Ubi sunt nunc duo anni illi quos Fastidiosus quasi felices habuit, quia eos, sicut voluit, libidinosus in fornicatione consumpsit? Quam celeriter transierunt! Qui etiam non solum ducenti, sed etiam duo millia si essent, cum celeritate transiissent. Quid autem miser faciet, cum ad iudicium illius venerit, quem negavit? quid recipiet pro talibus factis et dictis? quid ille recipiet, ille corpore luxuriosus, corde cæcus, errore blasphemus? qui prius in se templum Dei fornicatione violavit, deinde corpore quoque ab Ecclesia separatus exivit. Quid recipiet ab illa sancta Trinitate, qui maluit servus esse luxuriæ atque perfidiæ? Quid utique nisi ignem æternum, quem talibus constat operibus præparatum? Et in hoc quidem tempore cito finita est Fastidiosi fornicatio, cujus tamen in illo igne non finietur æterna combustio. Fugiant ergo Christiani utramque fornicationem, quam miser Fastidiosus incurrit; ut custodientes animas suas, castitatem servent et cordis et corporis. Teneant intra Ecclesiam catholicam fidem. Credant et confiteantur inseparabilem atque individuum Trinitatem; quæ in sua divina natura nihil habet factum, nihil aliquatenus inchoatum; cujus uno atque inseparabili opere facta sunt omnia in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia. Credant nihilominus et confiteantur C Unigenitum Deum, solum secundum veram divinitatem natum de Patre, solum secundum veram humanitatem creatum ex Virgine; ac per hoc, opere Trinitatis carnem atque animam rationalem in unitate personæ pro mundi salute susceptam. Hoc firmissime retinentes proferant et perseverent in operibus bonis. In Christo enim Jesu sola valet fides quæ per caritatem operatur (*Gal. v, 6*), a qua si quis discesserit, ipse suæ animæ reus erit. Omnis autem qui in ea perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22*).

S. FULGENTII DE REMISSIONE PECCATORUM, AD EUTHYMIUM LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

360 CAPUT PRIMUM.

Explicare nequeo verbis, Euthymi carissime, quantum studio tuo congaudeam: quod non solum in domo tua positus cœlestibus animum Scripturis indulges, sed etiam sanctam vigili corde frequentas ecclesiam, ut cum divinis eloquiis corporis exterior pulsator auditus, interior animæ tuæ pascatur affectus. Gratix quippe divinæ opus agnoscitur, quod in domo

D Dei illorum colloquio spiritaliter frueris quos in amore divinæ legis fervere cognoscis; nec cum quibusdam delectaris inutilem miscere sermonem, qui ad vitale cœlestis verbi convivium sine sua utilitate conveniunt, et, secundum veracem coarguentis apostoli Pauli sermonem, a veritate quidem auditum avertunt, ad fabulas autem convertuntur (*II Tim. iv, 4*). Quos non immerito dixerim similes illis quorum stoma-